

DE GANG DER BESCHAVING

E. J. Hobsbawm: „De revoluties”, f 6,90; R. N. Frye: „De erfenis der Perzen”. f 6,90. J. H. Parry: „Het tijdperk van ontdekkingen”, f 6,90. *Geschiedenis van de Beschavingen*. Uitgaven J. M. Meulenhoff, Amsterdam.

De revoluties van 1789 tot 1848 in Europa vormen het onderwerp van Hobsbawms vlot en bekwaam geschreven boek. Hij beperkt het relaas der feiten tot een minimum – dit geldt nog sterker voor de Franse revolutie dan voor de Engelse industriële revolutie, die tezamen het hoofdthema vormen – maar schetst de geestelijke stromingen, vooral tegen de achtergrond van breed getekende economische en maatschappelijke structuren. De geschiedenis schrijdt voort, onweerstaanbaar en onophoudelijk voortgedreven door misstanden en tekorten en richt zich naar grotere welstand en vrijheid.

Hobsbawms magistrale werk heeft de geaardheid van het essay, niet van een encyclopaedie. Het is bepaald geen naslagwerk, maar een boeiend, levendig betoog, dat door 48 pagina's goed gekozen foto's redelijk geïllustreerd wordt. In zijn inleidende hoofdstuk tot „De revoluties” formuleert Hobsbawm zijn gedachte over de kring waartoe hij zich richt en waarvoor hij schrijft: „de ideale lezer is... de intelligente, ontwikkelde burger, die niet alleen benieuwd is naar het verleden, maar die wenst te begrijpen, hoe en waarom de wereld is geworden, wat zij vandaag is en tevens in welke richting zij gaat.” Deze omschrijving past zeker op de lezerschare, die van „De revoluties” het meest zal genieten en het meest profijt zal hebben en kan tegelijkertijd worden aanvaard voor dat deel onzer samenleving, waar de gehele „Geschiedenis der beschavingen” in het bijzonder voor bestemd en geschikt is, ofschoon wat dit laatste aangaat, de vakman de reeks zeker bestuderen en bezitten wil.

Het werk van R. N. Frye, over „De erfenis der Perzen” komt, nu Perzië (Iran) zozeer de Nederlandse belangstelling heeft getrokken, op het goede ogenblik. Frye beschrijft de ontwikkelingsgang der culturen, opkomst, bloei en verval der volken in het gebied van Euphraat en Tigris en de bergstreken van Klein Azië, gedurende bijna 10 eeuwen van onze jaartelling, nadat hij de bronnen voor geschiedschrijving in dat deel van de wereld sinds de oudste tijden heeft nagegaan. Het is een cavalcade van bonte en krijgshaftige tonelen, van namen die de wereld nimmer zal vergeten, van veroveringen en nederlagen, grandeur en smaad, heersers en verlorenen, veelkleurig en ingewikkeld van patroon als een perzisch tapijt. De titel van een der

hoofdstukken past, dunkt mij, op alle ware geschiedschrijving: „de mensen veranderen en blijven dezelfde.” Wie dit begrijpt en erkent, heeft zich een hoofdwet om geschiedenis te kunnen lezen eigen gemaakt.

Terwijl Hobsbawm de gang der historie geleid acht door de vaste greep der economische wetten en principes, en misschien neiging heeft deze visie wat ver door te voeren, ofschoon zijn humor hem behoedt voor te veel orthodoxie, is Frye veel meer een zoeker en onderzoeker, die wikt en weegt om uit onzekerheden en mogelijkheden de meest aanvaardbare interpretatie te vinden. Dit past overigens bij onderwerpen der twee auteurs: Hobsbawm ziet de veranderende structuur van twee wereldmachten – Frankrijk en Engeland – als het centrum van zijn boek, waarbij die wereldmachten, hoezeer inwendig ook gewijzigd, toch een leidende plaats behielden in het wereldbestel. Hij beschikt over zulk een oceaan van feitenmateriaal, dat hij zich kan (en moet) vergenoegen met een kartering van de stromingen.

Frye, daarentegen, kan niet anders doen dan zijn betoog steunen op hier en daar opgegraven fragmenten of op nauwelijks verifieerbare overleveringen en geschriften. Hij beschrijft de geschiedenis van bijna 12 eeuwen, terwijl Hobsbawm een periode van zestig jaren overziet. En zo zal Frye meer tot wijsheid worden gestemd, bij 't aanschouwen van zovele generaties, die als de bladeren der bomen ontloken en verdwenen, van zoveel grootheid, vastberadenheid, macht en sterkte, die moesten wijken voor nieuwe, andere mensen, die dezelfde drijfveren gehoorzaamden en die door dezelfde oorzaken, op hun beurt, te gronde gingen, zij het op andere wijze. De geschiedenis herhaalt zich steeds verschillend. Deze uitstekende boeken van Hobsbawm en Frye laten zich niet in een adem lezen. Zij vereisen rustige en herhaalde lectuur, aandacht en overweging. Zij voegen dan toe aan de beschaving van die hen lazen.

„Het tijdperk van ontdekkingen (1450-1650)” door J. B. Parry is enerzijds een sterk gedetailleerd overzicht, anderzijds een krachtig geconstrueerd betoog. Het is een levendig geschreven boek dat, dacht ik, in zijn beschrijving van de constructies en de problemen van de zeilschepen en zeilvaart in vroeger eeuwen, een verbazende kennis van zaken verradt. Ik verdenk de schrijver er van, dat hij een stokpaard de losse teugel heeft gelaten maar ben hem er dankbaar voor. Misschien had hij wat beknopter kunnen zijn in zijn studie van de technische voorwaarden, die de grote ontdekkingsreizen konden doen slagen en misschien zou een volgen op de voet van enkele ontdekkingsreizigers het boek in geographisch en ethnologisch opzicht wat aantrekkelijker hebben gemaakt, daar staat tegenover dat het dan weinig

zou hebben verschild van vele andere werken over die periode. Nu zijn wij echter in het bezit gekomen van een boek, dat degelijk door-dacht en bestudeerd, aspecten in het geestelijke en maatschappelijke klimaat van het middeleeuwse Europa opspoort en tekent die de im-pulsen die tot ontdekkingsreizen leidden, gaven.

Alle technische obstakels passeren bovendien de revue en wij maken kennis met de overwinning van de materiële bezwaren: de ontwikke-ling der zeekaarten, der navigatie-instrumenten, der scheepsvormen, van het zeilen en het zeemanschap.

De loop der historie, voor zover deze met de groeiende geographische kennis en het groeiend bezit der aarde verworven was, beschrijft Parry pakkend en objectief. Pausen, die per bul de geographie en de grenzen regelen, beoordeelt hij niet, ook al constateert hij dat het goed geko-zen moment voor de schenking van een olifant de pauselijke aardrijks-kunde zal hebben beïnvloed. De huidige lezer zal misschien met ver-wondering kennis nemen van de meningen van de dominikaan Fran-cisco de Vitoria, die reeds in 1539 gedachten uitte, welke eerst om-streeks 1939 bij de meest vooruitstrevende koloniale regeringen ge-meengoed werden. De Nederlandse lezer zal met enige eerbied aan het verleden van zijn natie denken bij het vaststellen hoe groot het aandeel der Nederlanders bij het ontdekken der aarde geweest is, niet alleen wat de durf en doorzetting der pioniers betreffen maar ook wat wetenschap en vakkennis aangaan (kaarten, geographische observatie, natuurwetenschappen, navigatie).

Parry's studie over de geschiedenis der aardrijkskundige ontdekkin-gen is een bij uitstek informatief, origineel en belangwekkend werk. Het is geïllustreerd met 48 pagina's foto's (61 stuks), die met de Ark van Noach beginnen en eindigen met de plattegrond van New York, juist nadat de Hollanders de stad aan de Engelsen overgaven.

De thans verschenen 3 delen der „Geschiedenis van de beschavingen” brengen de serie op zes delen. De Nederlandse bewerking van de beide eerstgenoemden (door dr. J. C. B. Eykman) en van de laatste (door Th. H. J. van Huet) is uitstekend. Het schijnen bekwaam geschreven, van origine Nederlandse teksten te zijn. Meulenhoff brengt deze fraaie reeks boeken op hoog niveau, die goed gedrukt en verzorgd zijn en die weliswaar uiterlijk nog min of meer aan de „pocket” herinneren maar deze in omvang en technische kwaliteit ver te boven gaan. De boeken zouden bepaald nog meer genoeg aan hun bezitters ver-schaffen als zij van een weloverwogen en gedetailleerd register zou-den zijn voorzien maar ik aarzel deze wens uit te spreken want het is al zo verbazend veel, dat de uitgever voor een zo bescheiden prijs (f 6,90) weet aan te bieden.